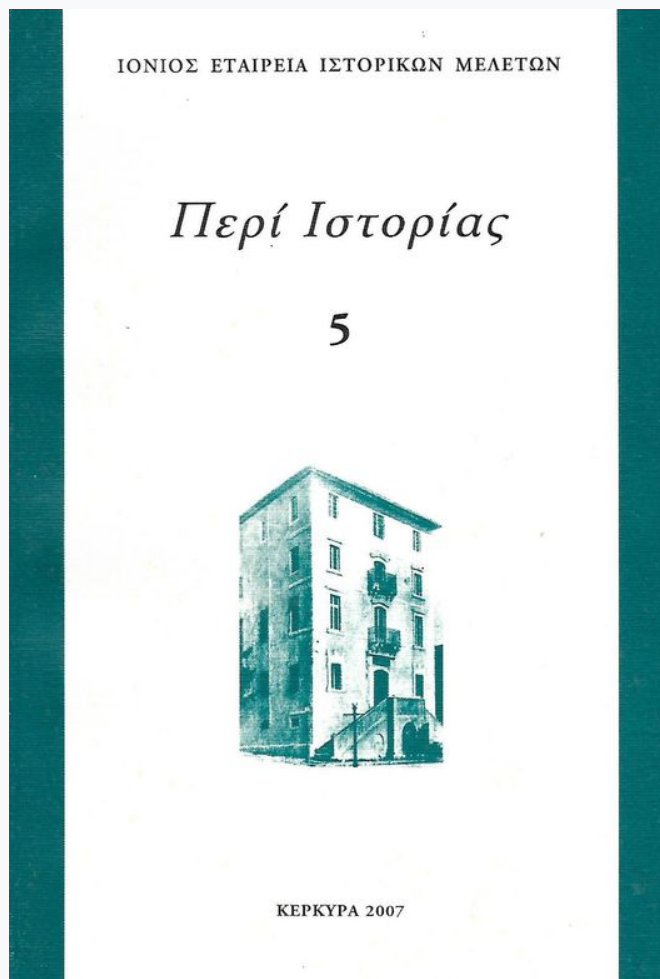

Peri Istorias

Vol 5 (2007)

Ο Φρειδερίκος ο Β' και το κίνημα αυτονομίας των λομβαρδικών πόλεων

Rita Belleli Παπίρη

doi: [10.12681/p.i.24858](https://doi.org/10.12681/p.i.24858)

To cite this article:

Belleli Παπίρη R. (2020). Ο Φρειδερίκος ο Β' και το κίνημα αυτονομίας των λομβαρδικών πόλεων. *Peri Istorias*, 5, 175–179. <https://doi.org/10.12681/p.i.24858>

Ο ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ Β΄ ΚΑΙ ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΑΥΤΟΝΟΜΙΑΣ ΤΩΝ ΛΟΜΒΑΡΔΙΚΩΝ ΠΟΛΕΩΝ

Rita Belleli Πατίση

Σύνοψη

Lo 'mperatore Federico andava una volta a falcone, ed avendone uno molto sovrano, che l'avea caro più d'una cittade, lasciollo a una grua. Quella montò alta: il falcone si mise molto sopra di lei. Videsi sotto un'aguglia [aquila] giovane: percossela a terra e tanto la tenne che l'uccise. Lo 'mperatore corse, credendo che fosse una grua: e trovò com'era. Allora con ira chiamò il giustiziere e comandò ch'al falcone fosse tagliato il capo, perchè avea morto lo suo signore.

Η νουβέλα ΧC της Συλλογής *Novellino*, αποδίδει εδώ με συμβολική γλώσσα το πνεύμα της πραγματείας του αυτοκράτορα Φρειδερίκου Β΄ (1194-1250), *De arte venandi cum avibus*. Στην εν λόγω πραγματεία το γεράκι αποτελεί αλληγορία του υψηλόβαθμου αυλικού που ο αυτοκράτορας περιβάλλει με φροντίδες κάθε είδους, για να είναι πιστός στις υπηρεσίες του, έτσι ακριβώς όπως στο κυνήγι το γεράκι δεν πρέπει ποτέ να διαφεύγει του ελέγχου του κυρίου του. Στην προαναφερόμενη νουβέλα ο αετός συμβολίζει τον Αυτοκράτορα (είναι αναμφισβήτητο σύμβολο της αυτοκρατορίας) και το γεράκι τον έμπιστο αυλικό που θα μπορούσε να στραφεί κατά του “κύριου” του, οπότε, ανεξάρτητα από το υψηλό του αξίωμα, θα τιμωρηθεί για την παρακοή με θάνατο.

Με την αντίληψη του Φρειδερίκου Β΄ περί κυριαρχίας, που συνοψίζεται στις φράσεις του ρωμαϊκού δικαίου ότι ο ηγεμόνας είναι *legibus solutus* και *lex animata in terris* και επομένως ασκεί στην πράξη απόλυτη εξουσία, συνδέονται και η αδιάλλακτη στάση του απέναντι σε κάθε αντίσταση στα αυτοκρατορικά σχέδια, και η συνέπεια των πράξεών του που εκφράστηκε τόσο

στο νομοθετικό του έργο (βλ. *Liber Augustalis*), όσο και στην πολιτική του απέναντι στις πόλεις της Βόρειας Ιταλίας (ιδίως από το 1235 και μετά).

Η αυτοκρατορική πολιτική του Φρειδερίκου Β', στην τραγική της αντιπαράθεση με τη ρευστή και ασταθή πραγματικότητα των πόλεων της Βόρειας Ιταλίας (όπου άλλωστε, με ευφυΐα, παρεμβλήθηκε και η καταστροφική, για την αυτοκρατορία, παπική δραστηριότητα), θα αποδειχθεί πλήρως αποτυχημένη (ειδικά μεταξύ του 1239 και του 1250). Όντως ο Φρειδερίκος, αντί να παρουσιαστεί ως ο επόπτης της απονομής της δικαιοσύνης και εγγυητής της ειρήνης μεταξύ των πόλεων, εμφανίσθηκε μόνον ως προστάτης των συμφερόντων και εφαρμοστής του δικαίου του *Imperium*.

Ανάπτυξη

Ο Φρειδερίκος Β' δεν ήταν μόνο βασιλιάς της Γερμανίας (*rex Romanorum*, 1212) καθώς και *Imperator Romanorum* (1220) αλλά επίσης και βασιλιάς της Κάτω Ιταλίας και Σικελίας (*rex Sicilie*, 1198). Αγαπούσε μάλιστα πάρα πολύ να διαμένει στη Ιταλία και ιδίως στην Apulia. Η πολιτική αυτή συγκυρία, θα οδηγούσε σε μία περίοδο εναλλαγής αντιπαράθεσεων και προσεγγίσεων, αδύναμων συμφωνιών και σκληρών συγκρούσεων με τις πόλεις της Βόρειας Ιταλίας. Αιτία ήταν από τη μια η γεωγραφική θέση της *Lombardia* και της *Emilia* που διχοτομούσε τις κτήσεις του Φρειδερίκου Β' και από την άλλη η ισχύς των πόλεων της Βόρειας Ιταλίας και η περήφανη υπεράσπιση της αυτονομίας τους παρά τις μεταξύ τους διαφωνίες. Όντως οι βορειοϊταλικές πόλεις εμφανίζονταν τότε πολύ περισσότερο από ό,τι στο παρελθόν αυτοδύναμες και ισχυρές. Στην πραγματικότητα όμως ήταν πιο εύλωτες και ασταθείς λόγω πολλαπλών εσωτερικών και εξωτερικών αντιθέσεων και εντάσεων, σε μια εποχή αυξανόμενης ισχύος των λαϊκών μαζών.

Καθοριστική στιγμή στις σχέσεις του αυτοκράτορα με τις Λομβαρδικές πόλεις αποτέλεσε η είδηση (αρχές 1226) ότι ο Φρειδερίκος Β' κατευθυνόταν προς τη Β. Ιταλία, ορμώμενος από την Apulia πάνοπλος, με σκοπό να διεκδικήσει κατηγορηματικά την επαναφορά του λεγόμενου *regnum Italicum* ή *regnum Italie* - ως προέκταση της γερμανικής μοναρχίας - στη Β. Ιταλία. Ο Φρειδερίκος ήθελε να πραγματώσει τον παραδοσιακό στόχο των μεσαιωνικών *Imperatores*, δηλαδή την κυριαρχία επί των εδαφών της Βόρειας Ιταλίας, διοικητικά ενωμένων υπό το αυτοκρατορικό στέμμα.

Προκειμένου να εντείνει τις προετοιμασίες για τη Σταυροφορία στους Άγιους Τόπους, όπως είχε συμφωνηθεί στη συνθήκη του Αγίου Γερμανού (1225) με τον πάπα Ονώριο Γ' (1216-1226) και να εξασφαλίσει την κυριαρ-

χία του στη Βόρεια Ιταλία, ο Φρειδερίκος συγκάλεσε αυτοκρατορική Δίαιτα στην *Cremona*, πόλη κατά παράδοση, “*devota imperio*”, για το Πάσχα του 1226. Τα βαρυσήμαντα θέματα της συζήτησης στη συνέλευση, ήταν τα ακόλουθα:

1. Παλινόρθωση των αυτοκρατορικών δικαιωμάτων (*iura regalia* ή *iura Imperii*) στην Ιταλία. Επικαλούμενος αρχές του ρωμαϊκού δικαίου, ο Φρειδερίκος προσπάθησε να επαναφέρει στη Βόρεια Ιταλία τα αυτοκρατορικά δικαιώματα, που για πολλά χρόνια παρέμεναν ανενεργά.

2. Εξόντωση της αίρεσης των Καθαρών, η οποία είχε πολλούς οπαδούς και στη Βόρεια Ιταλία.

3. Εντατικοποίηση των προετοιμασιών για τη Σταυροφορία στους Άγιους Τόπους (Συνθήκη του Αγίου Γερμανού, 1225).

Αν εξαιρέσουμε το γιο του Φρειδερίκου Β', Ερρίκο Ζ', στον οποίο είχε ανατεθεί η διακυβέρνηση της Γερμανίας, τα μέλη της ανώτερης γερμανικής αριστοκρατίας και τους επισκόπους της γερμανικής Εκκλησίας, οι υπόλοιποι συμμετέχοντες στη συνέλευση της *Cremona* θα ήταν οι εκπρόσωποι των Λομβαρδικών πόλεων. Οι Λομβαρδικές πόλεις, έχοντας υπόψη τον τρόπο διαχείρισης της εξουσίας στο *Regnum Sicilie* είχαν πλήρως αντιληφθεί τι σημαίνει η παλινόρθωση των αυτοκρατορικών προνομίων στην Ιταλία. Στη Σικελία ο Φρειδερίκος είχε εν τω μεταξύ εδραιώσει τη θέση του ως απόλυτος μονάρχης, καταργώντας με τις Ασσίζες της *Capua*, του Δεκεμβρίου 1220, τις ελευθερίες των πόλεων και εγκαθιστώντας στη διοίκησή τους κρατικούς αξιωματούχους. Για να εξουδετερώσουν, λοιπόν, τις απειλές που διέβλεπαν στον ορίζοντα και για να διασφαλίσουν τις δημοτικές τους ελευθερίες (*libertates*) καθώς και την πολιτική και οικονομική τους αυτονομία, συνήψαν στο *San Zeno* (*Mantova*) στις αρχές Μαρτίου 1226 μία αμυντική συμμαχία (*Liga*) κατά του αυτοκράτορα, με επικεφαλής την πόλη του *Milano*. Στη συμμαχία προσχώρησε το μεγαλύτερο μέρος των πόλεων της Βόρειας Ιταλίας: *Bologna*, *Torino*, *Vercelli*, *Alessandria*, *Novara*, *Como*, *Lodi*, *Crema*, *Piacenza*, *Bergamo*, *Brescia*, *Mantova*, *Verona*, *Ferrara*, *Faenza*, *Padova*, *Vicenza* και *Treviso*.

Η Δίαιτα της *Cremona*, τελικά, δεν συνήλθε. Οι δυνάμεις της *Liga* απέκλεισαν το πέρασμα της *Chiusa*, εμποδίζοντας τα γερμανικά στρατεύματα με επικεφαλής το Βασιλιά Ερρίκο (Ζ') να συναντηθούν με τα στρατεύματα του Αυτοκράτορα. Οι διαπραγματεύσεις ναυάγησαν. Σε απάντηση ο Φρειδερίκος, στο *Borgo San Donnino* (σημερινή *Fidenza*, κοντά στην *Parma*), στις 12 Ιουλίου 1226, ανέστειλε τα προνόμια (*regalia*) που είχαν παραχωρηθεί στις Λομβαρδικές πόλεις με τη Συνθήκη Ειρήνης της Κωνσταντίας

(1183). Καταδίκασε επίσης με διάταγμα για “έγκλημα καθοσίωσεως” τις Λομβαρδικές πόλεις της Liga, καταργώντας το Σύνταγμα της Liga, και τα εκπαιδευτικά ιδρύματα των πόλεων: *“Scholas et studia ab eisdem civitatibus statuimus et iubemus removeri: doctores et scholares qui contra presentem constitutionem in eisdem civitatibus atque locis docere, legere aut studere presumpserint perpetua infamia denotantes et ab advocacionis, iudicatus, tabellionatus officiis et honoribus et legitimis actibus privantes eosdem”*. Τα αμέσως επόμενα χρόνια, και παρά τις συχνές προσπάθειες διαμεσολάβησης της Εκκλησίας, η οποία δραστηριοποιούνταν ολοένα και περισσότερο στη Βόρεια Ιταλία - λόγω της διαρκώς αυξανόμενης ισχύος του αυτοκράτορα- επήλθε η αποτυχία των τελευταίων διπλωματικών ενεργειών.

Σε όλη αυτή τη διένεξη, ο Φρειδερίκος Β΄ είχε την υποστήριξη ενός είδους αντισυμμαχίας, *antiligas* στην καρδιά της κοιλάδας του Πάδου, που αποτελούνταν από τις πόλεις Cremona, Pavia, Reggio Emilia και Modena. Ήταν μία γεωγραφική σφήνα μεταξύ της Bologna και των συμμάχων Λομβαρδικών πόλεων της Liga. Μελλοντικά ο Φρειδερίκος Β΄ ήλπιζε στις μεταξύ των πόλεων διαφωνίες, δεδομένου του ανταγωνισμού για την κατάκτηση της περιβάλλουσας τις πόλεις αγροτικής περιφέρειας (*contado*), απαραίτητης για την εκμετάλλευση ζωτικού φυσικού πλούτου.

Η σύγκληση μίας νέας Δίαιτας στην Piacenza, στις 25 Ιουλίου 1236, σηματοδότησε ξανά μία όξυνση της διαμάχης. Στην Piacenza είχαν κληθεί καταρχήν οι εκπρόσωποι όλων των πόλεων βόρεια της Ρώμης. Ακόμη μια φορά, προσφέρθηκε στους Λομβαρδούς η ευκαιρία να υποκύψουν στην αυτοκρατορική εξουσία. Όμως, η Δίαιτα δεν συγκλήθηκε. Η πόλη της Piacenza, τελευταίος δήμος που είχε προσχωρήσει στη Liga, φρόντισε να οδηγήσει σε ναυάγιο τις διαπραγματεύσεις.

Τελικά οι δύο δυνάμεις, ο αυτοκρατορικός στρατός (*imperiales*) και οι Λομβαρδοί, συγκρούστηκαν το 1237 στην Cortenuova (βόρεια του Milano). Ο αυτοκρατορικός στρατός κατατρόπωσε τους Λομβαρδούς. Οι νικημένοι άφησαν στο πεδίο της μάχης το *carrociūm*, το έμβλημα των δημοτικών ελευθεριών, που ο αυτοκράτορας έστειλε στη Ρώμη ως λάφυρο της νίκης. Η δραματική ήττα της Cortenuova, έγινε ιδιαίτερα αισθητή από την πόλη του Milano που έχασε την ηγεσία της Liga. Όσον αφορά την πόλη της Bologna, το γεγονός ότι δεν είχε πάρει μέρος στην τελική σύγκρουση στο πεδίο της μάχης, την έκανε να φαίνεται άτρωτη.

Η αποστασία της Parma (πύλης εισόδου στην κοιλάδα του Άρνου και την ευρεία λομβαρδική πεδιάδα, όπου φώλιαζε η “απεχθής” πόλη του Milano) υποχρέωσε τον Αυτοκράτορα σε πολιορκία (τέλος Ιουνίου 1247-18 Φεβρουα-

ρίου 1248), η οποία κατέληξε σε πανωλεθρία για τον ίδιο.

Στη συνέχεια, το θέατρο των στρατιωτικών επιχειρήσεων μεταφέρθηκε στην περιοχή της Modena, όπου για την προστασία των φιλοαντοκρατορικών θέσεων εναντίον της επιθετικότητας της Bologna έσπευσε για βοήθεια ο βασιλιάς Enzo, γιός του Φρειδερίκου και *rex Sardinie* (1238). Το Μάιο 1249, στην περιοχή της Fossalta, στο δρόμο για τη Modena, ο Βασιλιάς Enzo αιχμαλωτίστηκε από ένα στρατιωτικό απόσπασμα της Bologna. Ο Enzo έμεινε αυστηρά φυλακισμένος στη Bologna, μέχρι το θάνατό του, το 1272.

Παρά τις εναντίον του στρατιωτικές επιχειρήσεις και τις δολοπλοκίες που εξυφαίνονταν στον περίγυρό του, ο Φρειδερίκος κατάφερε να παραμείνει στο θρόνο μέχρι το θάνατό του, στις 13 Δεκεμβρίου 1250, χωρίς ποτέ να σταματήσει να μάχεται κατά του πάπα Ιννοκεντίου Δ' (1243-1254), ο οποίος τον είχε κηρύξει έκπτωτο το 1245.

Επίλογος

Η τριακονταετής διαμάχη μεταξύ Λομβαρδικών πόλεων και Αυτοκράτορα, που ο Γερμανός ιστορικός Alfred Hessel δικαίως ενέταξε στην παγκόσμια ιστορία, έληξε με το θάνατο του Φρειδερίκου Β΄, ο οποίος οριοθέτησε ουσιαστικά και τη δύση της αντίληψης της υπερεθνικής αυτοκρατορίας του Μεσαίωνα.

Εν τω μεταξύ, οι βόρειοϊταλικές πόλεις είχαν ωριμάσει και θα αναπτύσσονταν περαιτέρω οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά στο μέλλον. Αυτή η ανάπτυξη δεν διέφυγε από το παραδοσιακό μοντέλο ολιγαρχικής άσκησης της εξουσίας στο εσωτερικό και προστατευτισμού προς τα έξω.

Με άλλα λόγια, κάθε προσπάθεια προς τη δημοκρατία και το φεντεραλισμό απέτυχε εξαιτίας του έντονου μιλιταρισμού των αστικών και ημιαστικών κέντρων που προσαρμόσθηκαν στις επιταγές του σκληρού ανταγωνισμού των ιταλικών πόλεων κατά την ύστερη Αναγέννηση.